

Euroopan paleoliittinen kausi

Cro-magnon-ihminen saapui Eurooppaan n. 40 000 v. sitten

Geenitutkijat (Ornella Semino et al.): 40000-35000 v sitten ns. Aurignac-kulttuurin väestöä Aasian kautta Eurooppaan

Gravetten kulttuurin väestöä -22000 v sitten Lähi-Idästä

Aurignac

Levinnyt laajalle alueelle Eurooppaan, esineellinen kulttuuri samankaltaista eri puolilla (-28000 BP)

Preparoituja ytimiä, paksuja säleitä, luu- ja sarviesineitä, patsaita, luuneuloja

Luolataidetta

Kaiverruksia luolien seiniin (häpykuviot) n. 35 000 BP

Chauvet, Etelä-Ranska n. 32-30 000 BP (27-25 000 BP)

Leijonia, mammutteja, sarvikuonoja, hevosia

Gravette

28000-22000 BP

Luola-asutusta, myös asuinpaikkoja (Kostenki, Venäjä, 27000 BP), hautauksia (Sungir, Venäjä, 25500-22000 BP)

Venuspatsaat, ilmentävät kontakteja pitkienkin matkojen päähän

Kaavamaisia kuvia ja häpykuvia

Luolataide kaiverruksia ja yksivärikuvia

Rouffignac -luolassa (24-22000) käytetty hyväksi kallion luontaisia väri- ja lajimuunnoksia, mammutteja ja villasarvikunoja

Väestömäärät vähäisiä (Ranskan-Espanjan alueella n. 2-3000)

Gravetten esineet kärkiä ja uurtimia

Solutré

22000-19000 BP

Jääkauden maksimi

Lascaux (n. 17000) BP

Piin kuumennuksen hyväksikäyttö esineiden valmistuksessa

Pintaretusoituja kärkiä

Madeleine (Magdalen)

18000-12000 BP

Peuranpyytäjiä, hevosenpyyntiä (mahdollista kesytystä)

Solutrén jyrkänteen alta tuhansia hevosenluita

Rannikon ravintoa (simpukoita, kaloja)

Väestö kasvoi

Taide luolamaalauksia (Altamira, Font-de Gaume), lohien, kempeloiden kaiverrettuja kuvia (Gorge d'Enfer)

Esineet

Hampurin kulttuuri

Ajoittuu Skandinaviassa n. 12800–12000 eaa. – vanhempi klassinen ja nuorempi Havelten vaihe

Sen levinneisyys on Englannista Pohjois-Saksaan sekä Tanskaan ja Skåneen (Mölleröd)

Tyyppiesineet ovat olleet

Säleestä valmistetut ruotokärki, zinken (pora), uurrin, kaavin, tuli tehty iskemällä piitä

Ruotokärki ollut kiinni vipukeihäessä(?), ei nuolessa

Teknologia perustuu pehmeään painallukseen (useita tabletteja ja pieniä iskutaso-iskoksia, kapeita, kahdesta suunnasta painallettuja yhden rintaman ytimiä, iskukuhmut luonnehtivat medium-kovaa ja pehmeää iskua)

Olleet suurriistan (peuran) metsästäjiä

Peurojen talvilaitumet olivat Pohjois-Saksassa ja kesälaitumet E-Skandinaviassa (suo- ja järvilöytöjen perusteella peurat olleet myös talvia E-Skandinaviassa)

Asuinpaikat olleet pienialaisia leiripaikkoja, joissa ollut tulisija(?), olleet pyyntipaikkoja

Pyyntipaikat olleet sesonkipaikkoja – missä vietetty talvet?

Federmesser-kulttuuri

Ajoittuu Skandinaviassa n. 12000–11000 eaa. (alkaa vanhemman Dryasin kanssa saman aikaisesti, lämpötila laski jopa 8°C)

tundrakasvillisuus

Sen levinneisyys on Englannista ja Belgiasta Pohjois-Saksan kautta Puolaan

Olleet suurriistan (peuran ja hirven, hevonen, jättiläishirvi) metsästäjiä

Asuinpaikat olleet pienialaisia leiripaikkoja, joissa ollut tulisija, löydetty pyyntipaikkoja

Federmesser-kulttuuri

Tyypiesineet ovat olleet

Säleestä valmistetut selästä retusoidut kärjet, selästä retusoidut veitset, uurtimet, kaapimet (lyhyet ns. Wehlen-kaapimet)

Teknologia (Elmsholm)

Federmesser teknologia välimuoto pehmeän (Hampurin) ja kovan (Bromme-Ahrensburg) välillä – Saanut vaikutteita Hampurista ja Magdalenista

Kartion muotoiset ytimit, joissa viistotut iskutasot

Säleet suhteellisen lyhyitä, vaikka joukossa pidempiä

Säleet isketty yhdestä suunnasta

Bromme-kulttuuri

Ajoittuu n. 11000–10500 eaa. (sijoittuu Allerødin loppuvaiheen lömpöjakson kanssa saman aikaiseksi, tundra- ja koivu- sekä alkava mäntykasvillisuus)

Vesiyhteys Itämeren (jääjärven) ja Gattegatin välillä katkesi

Bromme löydettiin Keski-Sjællannista 1944

Sen levinneisyys on Etelä-Skandinaviassa ja Pohjois-Saksassa Elbeltä Rügenille, Bornholm

Tyypiesineet ovat olleet

Suurikokoinen ruotokärki (retussi tehty aina iskukuhmuun säleen takapuolelta), uurrin, kaavin

Nuorimmissa ruotokärjissä iskukuhmu oli retusoitu pois ja ne olivat kooltaan pienempiä

Kärki vartettu nuoleen, n. 20 m paras ampumaetäisyys

Teknologia

Käytetty moreenista poimittua paikallista raaka-ainetta

Teknologia perustuu suoraan kovaan iskuun

Elinkeinot perustuneet monipuolisempaan eläinvalikoimaan (hirvi, peura, jättiläishirvi, kalastus)

Asuinpaikat olleet pienialaisia leiripaikkoja, joissa ollut tulisija

Asuinpaikat sijaitsivat hiekkaisella niemellä joen suussa pienen järven rannalla

Sesonkiasuinpaikat lähellä toisiaan, talviksi on kokoonnuttu yhteen

Ahrensburg-kulttuuri

Ajoittuu Skandinaviassa n. 10500–9000 eaa. (sijoittuu nuoremman Dryasin viileän jakson ja lämpimämmän preboreaalin alkuun)

Levinneisyys Belgiasta Oderille, K-Saksasta Skåneen, E-Norja

Elinolot huononivat E-Skandinaviassa

Baltian jääjärvi (kesän keskilämpötila laski n. 5 °C)

jakson loppuvaiheen lämpeneminen edisti alueen uudelleenasettamista

Tundrakasvillisuus palasi

Billingenin purkaus n. 9570 eaa. johti Baltian Jääjärven pinnan alenemiseen (n. 25 m)
Nuoremmasta Dryasista preboreaaliin
Hirvi ja jättiläishirvi katosivat alun kylmyydessä
Joutsenet, hanhet, sorsat, majava, susi, kettu
Kun nuor. Dryasin lopussa jälleen lämpeni, tulivat biisoni, hevonen, alkuhärkä
Peura katosi samalla
Peuraa Bornholmilla vielä preboreaalin alussa
Kulttuurialueen eri osissa pyydettiin eri lajeja: peuraa pohjoisessa ja hevosta, alkuhärkää, saksanhirveä, metsäkauris, villisikaa

Tyypiesineet ovat olleet
Säleestä valmistettu ruotokärki (ruoto tehty säleen distaalipäähän, alle 5 cm), uurrin, veitsi, kaavin
Ruodosta ja kärjestä retusoitu ruotokärki ollut kiinni nuolessa
P-Saksasta luusta valmistettuja harppuunoita, myös Tanskasta löytynyt
Peuran sarvesta valmistettuja lyöntivälineitä
Ahrensburg-kulttuuri
Asuinpaikat olleet pienialaisia leiripaikkoja, joissa ollut tulisija, löydetty pyyntipaikkoja
Peuran talvilaitumet olivat Pohjois-Saksassa ja kesälaitumet E-Skandinaviassa (suo- ja järvilöytöjen perusteella peurat olleet myös talvia E-Skandinaviassa)
Stellmoor tunnettu pyyntipaikka Pohjois-Saksassa (Ahrensburgin laakso), aj. 9500 eaa.
Syksyn pyyntipaikka
Suuria määriä peuranluita
Jätteet heitetty järveen, jossa ne säilyneet
Pyyntivälineenä oli jousi ja nuoli

Itäinen Eurooppa
Keski-Venäjän tasankojen kulttuurien toimeentulostrategiat muuttuivat paleoliittisen kauden lopulla
Lämpenevä ilmasto muutti elinoloja: mammutit ja villasarvikuonot hävisivät
Asutus siirtyi kohti luodetta, pohjoista ja koillista

Swidry
Vaikutteita Donilta, Ahrensburgista
Paikallinen kehitys tärkeää
Peurojen metsästäys tärkeää
Ruotokärkiä ja lehden muotoisia kärkiä, valmistettu säleistä (myös kaapimia ja uurtimia)
Asuinpaikat sij. jokien suissa - sopivat kalastukseen, hyljestykseen ja peuranpyyntiin

asuinpaikat
Luola-asuinpaikkoja
Dolní Vestonice, Tsekin tasavalta, 28000 BP
Kuoppa-asumuksia, n. 1 m syviä
Seinät puutolpista ja nahoista
Suuri määrä ihmisiä

Kostenki, Keski-Venäjä, n. 25-23000 BP
Kuoppa-asumuksia
Asumusten rakenteet mammuttien luista
Laajuudeltaan n. 12 m
Mežiritš, Ukraina 15-14000 BP
Mammutinluisia rakenteita
5-6 m halkaisijaltaan

Asuinpaikat olleet suurempien väkijoukkojen kokoontumispaikkoja

haudat

Sungir_25500-22000

Peura, hevonen, mummatti, naali, susi, karhu, ahma, jänis, biisoni

Vainajat selällään, punamultaa

Turkiksia ja nahasta valmistettuja vaatteita

Runsaasti luuhelmiä (45-60 vuotiaalla miehellä n. 3000), naalinhampainen ketju, mammutinhampaasta tehtyjä koruja

Tytön ja pojan yhteishaudassa n. 6000 helmeä, luukeihäitä

Mesoliittinen aika

Mesoliittinen kausi mielletään meillä lähinnä esikeraamisena aikakautena, mutta esim. Tanskassa siihen luetaan kuuluvaksi ertebølle-kulttuuri, jossa käytettiin keramiikkaa

Stefan Karol Kosłowski 2009: määritetty ympäristö-olosuhteiden (metsät), teknologis-tyyllisten (mikroliitit, geometrisuus, mikrouurrinteknologia), taloudellisten (metsästäjä-keräilijä-kalastaja), sosiaalisten (organisoituneet, erikoistuneet yhteisöt, hierarkia, sesonkiluonteisuus), kronologisten (varhais- ja keski-holoseeni) tekijöiden perusteella

Mesoliittinen aika on jatkumo jääkaudelta sen jälkeiselle (postglacial/interglacial) ajalle (etelässä) ja/tai erikoistuneiden metsästäjien adaptoitumista lauhempaan ilmastoon (pohjoisessa)

Ilmasto muuttui lämpimämmäksi, jolloin mammutit, villasarvikuonot ym. suurnisäkkäät kuolivat sukupuuttoon, tilalle tulivat metsien eläimet: alkuhärkä, saksanhirvi, villisika

Resurssit monipuolistuivat, lajivalikoima lisääntyi, väestö kasvoi

Luola-asuinpaikoista luovuttiin, siirryttiin pienialaisiin liikkuviin asuinpaikkoihin

Pohjoisen kannalta Maglemose-kulttuuri ja Kongemose-kulttuuri olivat keskeisimpiä

Star Carr Koillis-Englanti (n. 8800 eaa.-)

Baltia, Pohjois-Eurooppa

Neoliittinen aika

Maatalous (karjanhoito, maanviljely) levisi Kaakkois-Euroopasta Välimeren rannikkoa pitkin Italiaan ja Espanjaan sekä Keski-Eurooppaan

Ohran viljely levisi Keski-Euroopan jokilaaksoja pitkin ravinteikkailla lössimailla

Levittäjänä 5500-5000 eaa. oli nauhakeraaminen (LBK) kulttuuri

Kulttuurin väestö asui 2-6 talon kylissä, talojen koko oli 10-50x6-7 m

Talojen seinät oli tehty oksapunoksesta ja savesta

Niissä oli harjakatto, jota paalut tukivat

Yhdistetään myös keramiikan käyttöönottoon

Nauhakeraamikat viljelivät ohraa ja vehnää, herneitä, linsejä ja pellavaa

Nautaeläimet tavallisinta karjaa, myös lammas ja vuohi, sika oli harvinaisempi

80-95 % luista kotieläinten luita

Yhteydet nauhakeraamikkoihin

Pitkän matkan kaupankäynti loi prestiisiesineiden jakojärjestelmän, jonka yhteydessä levisivät ideat ja innovaatiot

Avioliittokentät merkitsivät innovaatioiden levintää

Maanviljely

Todennettu siitepölytutkimuksen, makrofossiilien ja saviastioissa olevien painanteiden perusteella

Viljaa tai heinää leikkaavissa terissä leikkuujälkiä

Erilaiset vehnälajit ja ohra varhaisimmat lajit

Karjanhoito Tanskassa n. 4100-3900 eaa.

Neoliittinen KK, Nuorempi KK (pohjoisessa)

Varhaisneoliittinen 4000-3300 eaa.
Keskineoliittinen 3300-2400 eaa.
myöhäisneoliittinen 2400-2000 eaa.
Pronssikausi 2000/1800

Ilmastovaiheet

Skandinavian arkeologian kannalta tärkeitä ilmastovaiheita ovat olleet (eri tutkimuksissa 100-200 vuoden heittoja):

Bølling interstadiaali (n. 13000-12000 eaa.), lämmin vaihe, tundra
Vanhempi Dryas (12000 – 11800 eaa.), viileä vaihe, tundra – koivu lähestyy E-Skandinaviaa
Allerød interstadiaali (11800 – 10800 eaa.), lämmin vaihe (sis. myös viileän vaiheen), tundra ja koivu
Nuorempi Dryas (10800 – 9500 eaa.), viileä vaihe, tundra ja koivu Tanskassa ja E-Ruotsissa, vaiheen lopussa mänty ja pähkinäpensas, koivua Norjassa (E+P)

Preboreaalin (9500 – 8000 eaa.), viileähkö kuiva vaihe, E-Skandinaviassa monipuolinen kasvillisuus, koivu ja mänty leviävät P-Norjaan

Boreaalin (8000 – 7000 eaa.), lämmin kuiva

Atlanttinen (7000 – 3800 eaa.), lämmin kostea, jalot lehtipuut leviävät Keski-Ruotsiin ja Keski-Norjaan

Subboreaalin (3800 – 750 eaa.), viileämpi ja kuiva

Subatlanttinen (750 eaa – nykyisyys), viileä ja kostea

Jääkauden jälkeen

Tanska ja Skåne vapautuivat jäätästä 13500 eaa. Mennessä (Hampurin kulttuuri)

Allerødin aikana jäätikkö vetäytyi Götanmaalle asti (Federmesser ja Bromme)

Jäätikön sulaminen ja Itämeren kehitys

Baltia, mesoliittinen kausi

Itä- ja Koillis-Euroopassa oli mesoliittisella kaudella useita kulttuureja: Volga-Kama, Ylä-Volga, Janislawice, Neman, Kunda, Koillis-Venäjä

Kundan kulttuurin (n. 9000-5000 eKr) tärkeimmät asuinpaikat Kunda ja Pulli

Mesoliittista kautta luonnehtii ravintoresurssien laaja-alainen käyttö:

Hirvi, saksanhirvi, villisika, hylkeet rannikoilla

Vesilinnut, kalastus, vesipähkinä

Mesoliittisen kauden lopulla rannikolla erikoistunutta hylkeenpyyntiä

Yhteisöissä monimuotoisuutta ja eriarvoistumista

Asutus sedentarisoitui, hautaaminen kalmistoihin

Suurten saarten asutuksen suunta oli merellinen, hyljestys tärkeintä

Baltia, neoliittinen aika

Neoliittisia kulttuureja Itä- ja Pohjois-Eurooppaan

Neoliittisella kaudella Viroon saapui Narvan keramiikka (n. 5000-

Ulottui myös Latviaan ja Liettuaan

Hirvi, saksanhirvi, alkuhärkä, villisika, näätäeläimet, hylkeet rannikolla ja saaristossa (yli 90 %) (Polynia)

Tyypillinen kampakeramiikka (n. 4000-3500 eKr)

Kiinteitä asumuksia

Villisian merkitys lisääntyi, siili rituaalisissa konteksteissa

Ensimmäiset merkit maanviljelyksestä

Nuorakeraaminen kulttuuri (3000 eKr-)

Maanviljely ja karjankasvatus

Haudat yksittäishautoja, vainajat hocker-asennossa

Nuorakoristeista keramiikkaa, vasarakerveitä

Baltia, pronssikausi

Pronssikauden alussa vähän asuinpaikkoja ja löytöjä
Kirveitä (putki- ja olkakirveitä), keihäänkärkiä, sirppejä
Elintavat samankaltaisia kuin kivikauden lopulla
Maanviljelys (kaski) ja karjankasvatus
asuinpaikkoja vaihdettiin muutaman vuoden välein
Suuret muutokset pronssikauden lopulla (1100-500 eKr)
Löytöpaikkoja enemmän kuin aikaisemmin
Haudat kiviarkkuhautoja, litteistä kivistä (5-6 haudan ryhmässä, 4-6 m halkaisijaltaan), veneen muotoisia
latomuksia (Saarenmaalta)
Peltoviljelyä, muinaispeltoja (Saha-Loo 800-400 eKr), luisia auroja (koukkuauroja), maanomistuksen synty
Rannikko ja sisämaa eriytyivät
Ensimmäiset muinaislinnat käyttöön
Omien pronssiesineiden valmistus (kirveiden valinmuotteja)

Baltia, rautakausi
Rautakausi alkaa Virossa n. 500 eKr
Asuinpaikat, joihin kuuluivat kelttiläiset pellot eli peltoraivioita, jotka olivat säännöllisen neliöitä ja
säännöllisen kokoisia
Tarahakalmistot ja kuppikivet ilmaantuivat
Tyypilliset tarhakalmistot vaihtavat suuntaa itä-läntiseksi (oli aik pohjois-etelä), 5-8x2-4 m
Kollektiivihautoja
Myös yhden tarhan kalmistoja (Tallinnan lähellä), kylmämuurattuja hautoja
Ensimmäiset ympärysvallilinnat

Keskinen rautakausi 450-800 jKr
Baltit ja slaavit levisivät
Linnat myös asuinpaikkoja
Röykkiöhautoja
Skandinaavit perustivat tukikohtia Baltian rannikolle

Myöhäisrautakausi 800-1050
Viikingit perustivat kaupunkeja ja hallitsivat Keski-Venäjää (Laatokalta Kiovaan)
Tekivät idänretkiä jokia pitkin
Linnavuoria, kalmistoja, asuinpaikkoja
Aluehallinto syntyi 1100-1200-l, maakunnat syntyivät